

DAVETLİ YAZI / INVITED PAPER

COVID-19 Pandemi Sürecinde Uzaktan Hemşirelik Eğitimi: Ulusal Deneyim*Distance Nursing Education During COVID-19 Pandemic: A National Experience*Salime MUCUK¹, Özlem CEYHAN², Pınar TEKİNSOY KARTIN²¹Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Doğum Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD²Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, İç Hastalıkları Hemşireliği AD

Geliş tarihi/Received: 08.01.2021

Kabul tarihi/Accepted: 17.01.2021

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Salime MUCUK, Doç. Dr.
Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Hemşirelik Bölümü Doğum Kadın Sağlığı ve
Hastalıkları Hemşireliği AD
38039 Kayseri / Türkiye
E-posta: mucukslm@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4787-7515

Özlem CEYHAN, Doç. Dr.
ORCID: 0000-0002-1869-8713

Pınar TEKİNSOY KARTIN, Doç. Dr.
ORCID: 0000-0002-9977-158X

Öz

COVID-19'un Dünya Sağlık Örgütü tarafından bir pandemi olarak tanımlanmasını takiben üniversitelerde yüz yüze olan eğitime ara verilmiş ve uzaktan eğitim sürecine geçilmiştir. 2020-2021 eğitim öğretim yılı güz dönemi uzaktan eğitim şeklinde, üniversitelerin olanakları ölçüsünde çevrimiçi/senkron, asenkron ya da hibrit şekilde yürütülmüştür. Bu süreçte hemşirelik lisans eğitim programımız "Hibrit Eğitim Modeli"ni kullanmıştır. Uzaktan eğitim sürecimizde müfredatta yer alan derslerde herhangi bir sınırlandırma, azaltma, başka bir döneme erteleme yapılmadan tamamı aksatılmadan yürütülmüştür. Derslerin teorik bölümleri çevrimiçi/senkron veya asenkron olarak işlenmiştir. Laboratuvar uygulamaları ve klinik/saha uygulamaları ise COVID-19 salgınında alınması gereken önlemler alındıktan sonra yüz yüze yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, hemşirelik, pandemi, uzaktan eğitim.**Abstract**

Face-to-face education was suspended, and distance education was initiated in universities following the identification of COVID-19 as a pandemic by the World Health Organization. The 2020-2021 academic year fall semester was conducted as distance education in the forms of online/synchronous, asynchronous or hybrid depending on the facilities of universities. In this process, our nursing undergraduate education program used the "Hybrid Education Model". In our distance education process, all the courses in the curriculum were conducted without any limitations, reductions, or postponements to another term. The theoretical parts of the courses were performed as online/synchronous or asynchronous. Laboratory applications and clinical/field practices were carried out face-to-face after taking necessary precautions for the COVID-19 pandemic.

Keywords: COVID-19, nursing, pandemic, distance education.**1. Giriş**

Uluslararası Hemşireler Konseyi (International Council of Nurses/ICN) hemşireliği; 'Hemşirelik, her yaşta, aileden, gruptan ve topluluktan, hasta veya sağlıklı ve her ortamda bireylerin özerk ve işbirliğine dayalı bakımını kapsar. Hemşirelik, sağlığın geliştirilmesini, hastalıkların önlenmesini ve hasta, engelli ve ölmekte olan insanların bakımını içerir. Savunuculuk, güvenli ortamın sağlanması, araştırma, sağlık politikasının şekillendirilmesi, hasta ve sağlık sistemleri yönetimine katılım ve eğitim hemşireliğin önemli rolleridir' şeklinde tanımlanmıştır (1).

Hemşire, temel, hemşirelik eğitimi programını tamamlamış ve ülkesinde hemşireliği uygulamak için yeterli ve ilgili makam tarafından yetkilendirilmiş kişidir (1). Türkiye'de bu niteliklere sahip hemşirelik eğitimi Yükseköğretim Kurumuna bağlı Üniversitelerin Hemşirelik Fakülteleri, Sağlık Bilimleri Fakülteleri (SBF) ve Sağlık Yüksek Okullarının (SYO) bünyesinde hemşirelik lisans programlarında örgün eğitim şeklinde ve yüz yüze verilmektedir. Hemşirelik eğitimi en az dört yıl ve 4600 saat teorik ve pratik eğitimi kapsayacak şekilde planlanmıştır. Bazı fakülte ve yüksekokullarda hazırlık ile birlikte eğitim 5 yıla çıkabilmektedir (2).

Hemşirelik eğitimi veren kurumlarda müfredat özellikleri farklılık göstermesine rağmen programlar %70-80 oranında Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programına (HUÇEP) uyumlu olarak yürütülmektedir. Türkiye genelindeki hemşirelik bölümlerinde yürütülen lisans programlarında iki eğitim modeli uygulanmaktadır. Bunlar klasik eğitim modeli ve entegre eğitim modelidir. Kullanılan en yaygın model klasik eğitim modelidir. Klasik eğitim modeli uygulanan programlarda da teorik ve klinik uygulama özellikleri farklılık gösterebilmektedir. Örneğin Ülkemizde 37 hemşirelik lisans programında klasik eğitimin içerisinde son sınıfların klinik uygulamaları intörn hemşirelik uygulaması şeklinde yürütülmektedir (3).

Bu makalede uzaktan eğitim sürecine yönelik deneyimini sunduğumuz hemşirelik programı entegre eğitim modelini kullanmaktadır. Entegre eğitim modeli basitten karmaşığa, sağlıktan hastalığa, toplumdan bireye, doğumdan ölüme, yaş dönemlerine, sistemlere göre koruyucu, tedavi ve rehabilite edici sağlık alanları birbirini bütünlüyecek şekilde hem yatay hem dikey olarak entegre edilmiştir. Program insan, sağlık/hastalık, çevre ve hemşirelik metaparadigmaları çerçevesinde oluşturulmuştur. Konu

başlıkları belirlenirken ulusal düzeyde en sık görülen sağlık/hastalık sorunları ve HUÇEP temel alınmıştır. Konu başlıkları metaparadigmalara dağıtılarak her bir ünite ve modül/ders için bilişsel, psikomotor ve duyuşsal düzeylerde hedefler hazırlanmıştır. Bu hedefleri karşılamak üzere kullanılacak öğretim ve değerlendirme metodları, kaynaklar belirlenmiş ve tüm sınıfları içeren güz ve bahar dönemi müfredat kitapları oluşturulmuştur. Eğitim programında öğrencilere kazandırılması istenen bilgi ve beceriler ders/konu/ünite başında tanımlanmıştır. Ders içeriğinde bilgi ve becerilerin yeri, eğitim şekli, ölçme ve değerlendirme yöntemleri yer almaktadır. Entegre eğitim programında da eğitim ve uygulama faaliyetleri yüz yüze yürütülmektedir (4).

Çin'in Wuhan kentinde başlayan ve küresel bir sorun haline gelen yeni tip koronavirüs (COVID-19) günlük hayatın büyük bölümünün değişmesine yol açmıştır. Bölgesel bir sağlık problemi olarak başlayan COVID-19 kısa sürede küresel bir salgın haline gelmiştir (5). 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü COVID-19'u pandemi olarak tanımlamış ve Ülkelere kişilerarası etkileşimi sınırlayarak önlemlerini en yüksek düzeye çıkarmaları için uyarıda bulunmuştur (6). COVID-19'un yayılımını engellemek için ulusal ve uluslararası düzeyde alınan en önemli önlem insanların sosyal anlamda izole olması ve sokağa çıkma sınırlamaları olmuştur. Bu durum ulaşım, gıda, ekonomi, sağlık vb. birçok alanla birlikte eğitimi de etkilemiştir. Eğitim açısından tüm dünyada alınan ilk önlem, okulların kapatılarak eğitime ara verilmesi olmuştur. Ancak COVID-19'un etkileri anlaşıldıkça eğitime sadece ara vermenin yeterli olmayacağı düşünülmüş, uzaktan eğitim yöntemi ile eğitimin sürdürülmesi yönünde çalışmalar başlamıştır.

Türkiye'de COVID-19 vakalarının mart ayında tespit edilmesiyle birlikte 16 Mart tarihinden itibaren Üniversitelerde yüz yüze olan eğitim durdurulmuş ve uzaktan eğitim sürecine geçilmiştir. Ülke genelinde aniden ve çok hızlı yayılan bu sürece üniversiteler hazırlıksız yakalanmış pandeminin başlangıcına denk gelen 2019-2020 eğitim öğretim bahar dönemi yarıyılının ortalarında derslerin tamamını teorik pratik ayrımı olmaksızın uzaktan eğitim şeklinde yürütülmüştür. Üniversiteler olanakları ölçüsünde çevrimiçi/senkron, çevrimiçi/ asenkron ya da hibrit şekilde eğitimlerini sürdürmüşlerdir. Bu dönemde üniversitemiz ve paralelinde hemşirelik lisans programımız çevrimiçi/ asenkron olarak eğitimini sürdürmüştür. Derslerin konuları/içerikleri ile ilgili video kaydı hazırlanıp çevrimiçi sistemlere yüklenerek öğrenciler ile paylaşılmıştır. Sınavlar ise ya çevrimiçi sınavlar ya da ödevlendirme şeklinde yapılmıştır.

Türkiye genelinde 2020-2021 eğitim öğretim döneminde pandeminin devam edeceği öngörüsü üzerine üniversiteler uzaktan eğitime yönelik hazırlıklarını yapmışlardır. Üniversitelerin hemşirelik programlarının uzaktan eğitime yönelik izledikleri yollarla ilgili veri elde edebilmek için 99'u devlet, 41'i vakıf olmak üzere toplam 140 hemşirelik lisans programının web sayfaları taranmıştır. Bu programlar içerisinde 35'inin web sayfasında herhangi bir bilgiye ulaşılabilmiştir. 85 hemşirelik programı teorik ve uygulamalarını uzaktan eğitim şeklinde yürüteceklerini ilan etmişlerdir. 8 hemşirelik lisans programı 1.,2., ve 3. Sınıf derslerini online yürütürken, 4. sınıf intörn öğrencilerinin klinik/saha uygulamalarını yüz yüze planladıklarını duyurmuşlardır. Üç hemşirelik lisans programı gönüllü olan öğrencilerin uygulama yapacağını, geri kalan öğrencilerin

eğitimlerini uzaktan sürdüreceğini ilan etmişlerdir. İki hemşirelik programı 3.sınıf öğrencilerini uygulamaya çıkaracağını duyurmuştur. İki hemşirelik programı hibrit sistem uyguladığını belirtmiş, ancak içeriği hakkında bilgi vermemiştir. İki hemşirelik programı öğrencilerin uygulama alanlarını kendileri bulmak ve bütün sorumluluğu kendileri almak şartıyla uygulama yapabileceklerini duyurmuşlardır. Üç hemşirelik programı da uygulamalarının bir bölümünü toplu olarak belirli bir zaman diliminde yapacağını duyurmuştur. Hemşirelik lisans programları içerisinde 2020-2021 eğitim öğretim yılında "Hibrit Eğitim Modeli" uygulayan bölümümüzün deneyimi aşağıda verilmiştir.

Bahar döneminin bitişi ile birlikte 2020-2021 eğitim öğretim döneminin de uzaktan eğitim ile devam edeceği ön görüşü üzerine üniversite yönetimi yaz aylarında alt yapı çalışmalarına başlamış ve gerekli hazırlıkları yaparak döneme hazır hale gelmiştir. Bu süreçte hemşirelik lisans programı yöneticileri de üniversitenin talimatları ve sağlanan imkanlar doğrultusunda hazırlıklarını yapmıştır.

Uzaktan eğitime hazırlık aşamasında, üniversitemiz "Uzaktan Eğitim Çalıştay" düzenleyerek uzaktan eğitim usul ve esaslarını belirlemiştir. Günümüzde hali hazırda gelişmiş olan iletişim teknolojileri uzaktan eğitim sürecine entegre edilmiştir. İletişim teknolojileri uzaktan eğitime geçişi kolaylaştırmış, öğrenme ortamlarının esneklik kazanmasına, bilginin işlenmesine, depolanmasına ve paylaşılmasına yardımcı olmuştur (7). Buna yönelik çevrimiçi/online sistemler kurulmuş, veri saklama kapasiteleri artırılmış ve güvenli sınav yapabilecek düzenlemeler yapılmıştır. Bu süreçte aynı zamanda öğretim üye/elemanlarını uzaktan eğitim sürecine ve kullanılan yeni sisteme adaptasyonlarını hızlandırmak için çeşitli düzeylerde eğitimler yapılmıştır. Bu eğitimler genel olarak çevrimiçi/online sistemler kullanımı, video kaydı yapma, çeşitli şekillerde depolama, paydaşlar ile paylaşım yapma, öğrencinin aktif tutulması ve değerlendirme yöntemlerinin çeşitlendirilmesi konularını içermiştir.

2020-2021 eğitim öğretim yılı güz dönemi için bölüm tarafından derslerin planlanması, yürütülmesi, klinik uygulamalar, derse devam, ölçme değerlendirme yöntemleri ve danışmanlık faaliyetlerini içeren uzaktan eğitim rehberi oluşturulmuş ve öğrencilere duyurulmuştur. Dönemde yer alan müfredattaki dersler çevrimiçi senkron (eş zamanlı) ya da çevrimiçi hem senkron hem de asenkron yürütülmüştür. Asenkron dersler öğretim elemanları tarafından ders konularına özgü ders sunuları ve videolarının hazırlanması ve Üniversite ders portalına yüklenmesi şeklinde yürütülmüştür. Bu şekilde öğrencilerin portal üzerine yüklenen ders sunuları ve videoları online/ senkron ders öncesi okuması ve derse hazır olarak katılmaları istenmiştir. Böylece ters yüz öğrenme modeli kullanılmış, bu eğitim modelinin getirisi olarak öğrencilerin kendi öğrenme hızlarında ve tarzlarında konuları öğrenmeleri ve tüm konulara tekrarlı şekilde ve istedikleri zamanda ulaşma fırsatı sağlanmıştır. Konuları kendi kendine öğrenme fırsatı verilen öğrencilerin, senkron eğitim sırasında dersleri pekiştirmeleri sağlanmış, derslere aktif katılmaları desteklenmiş ve soru sorma fırsatı yakalamaları sağlanmıştır. Öğrencilerin derse aktif katılmalarını desteklemek için kahoot, quizizz, padlet gibi interaktif yöntemlerde uygulanmıştır. Böylece sınıf içi zamanın tartışma, uygulama ve problem çözme gibi üst düzey becerilere ayrıldığı harmanlanmış öğrenme modeli kullanılmıştır.

Hemşirelik lisans eğitim programında yer alan teorik dersler yukarıda bahsedilen ilkeler doğrultusunda çevrimiçi/online senkron ve asenkron olarak yürütülmüştür. Teorik derslerin ders içeriğinin (anatomi, histoloji, mikrobiyoloji, biyokimya vb.) laboratuvar uygulaması ile desteklenmesi gereken bölümlerinde ilgili öğretim elemanları tarafından laboratuvar ortamında yapılan video çekimleri öğrencilerle üniversite ders portalı üzerinden paylaşılmıştır.

Teorik bilgi ve mesleki laboratuvar becerilerinin birlikte yer aldığı derslerde, teorik bölümler çevrimiçi/online senkron ve asenkron olarak yürütülmüş, beceri kısmı öğrenciler küçük gruplara ayrılarak laboratuvar ortamında yüz yüze yapılmıştır. Öğrencilerin laboratuvar uygulamalarına gelmeden önce "COVID-19 ve hemşirelik (COVID-19'dan korunma)" ve "Pandemi sürecinde hemşirenin rolleri"ne yönelik hazırlanan sunum materyallerini izlemeleri sağlanmıştır. Ayrıca öğrencilerin uygulamaya gelmeden önce her beceriye özgü daha önceden öğrenim basamaklarına uygun olarak hazırlanmış videoları izleyerek gelmeleri istenmiştir. Beceri uygulamalarında her bir öğrencinin dönemde öğrenmesi gereken tüm mesleki beceri uygulamalarını bir hafta içerisinde tamamlaması sağlanmıştır. Bu amaçla öğrenciler günlük 8 saat ve beş tam gün şeklinde laboratuvar uygulamalarını sürdürmüştür. Laboratuvar uygulamalarında bulaşın azaltılması için her öğretim elemanına 4-5 öğrenci olacak ve bütün uygulamaları aynı öğretim elemanı ile yapacak şekilde düzenleme yapılmıştır. Uygulama esnasında COVID-19'dan korunma önlemleri kapsamında hareket edilmiş, öğrenciler ve öğretim elemanları kişisel koruyucu ekipman kullanarak uygulamaları yürütmüştür. Laboratuvar uygulamalarında beceride yeterlilik düzeyine gelen öğrenciler daha sonra klinik/saha uygulamalarına uygun rotasyonlarda yüz yüze devam etmiştir.

Teorik bilgi ve klinik/saha uygulamalarının birlikte yer aldığı derslerde, teorik bölümler çevrimiçi/online senkron ve asenkron olarak yürütülmüş, klinik/saha uygulamaları öğrenciler küçük gruplara ayrılarak yüz yüze yapılmıştır. Öğrencilerin klinik/saha uygulamalarına gelmeden önce de "COVID-19 ve hemşirelik (COVID-19'dan korunma)" ve "Pandemi sürecinde hemşirenin rolleri"ne yönelik hazırlanan sunum materyallerini izlemeleri sağlanmıştır. Öğrencilere klinik/saha uygulamalarının başında öncelikle kişisel koruyucu ekipman (maske, siperlik, gözlük) verilmiştir. Öğrenciler küçük gruplara ayrılmış, bir öğrencinin dönemde yapması gereken klinik/saha uygulamalarının tamamı belirlenen zaman diliminde tek seferde tamamlaması sağlanmıştır. COVID-19 tedbirleri kapsamında her klinikte 4-5 öğrenci olacak ve her sınıf farklı zamanlarda kliniklerde bulunacak şekilde rotasyon yapılmıştır. Vaka tartışmaları sorumlu öğretim elemanı ile birlikte online/senkron olarak yürütülmüştür. Klinik uygulamaların bitiminde klinik sınavlar yüz yüze yapılmıştır. Klinik uygulamalar üniversite hastanesi kliniklerinde ve İl Halk Sağlığı Müdürlüğü'ne bağlı filyasyon ekiplerinde, aile sağlığı merkezlerinde ve toplum sağlığı merkezlerinde yapılmıştır. Uygulamalar sabah 8.00-20.00 saatleri arasında cumartesi dahil haftada altı gün olacak şekilde ayarlanmıştır. Bu süreçte öğrencilerin kalacak yer sıkıntısının önüne geçilebilmesi için yurtlarla iletişime geçilmiş klinik/saha rotasyon listeleri onlarla paylaşılmıştır. Yurtlar verilen tarihlerde uygulamada olan öğrencileri kabul etmiş, bu sayede

pandemi kuralları gereği yurtta kalan öğrenci sayıları da belirli sınırlarda tutulmuştur. Laboratuvar/klinik/saha uygulamaları öncesinde ve sırasında COVID-19 nedeniyle karantina sürecinde olan öğrencilere karantina süreçleri tamamlandıktan sonra laboratuvar/klinik/saha uygulamalarını yapmaları için ayrıca bir zaman dilimi belirlenip telafi yapmaları sağlanmıştır. Bu şekilde hiçbir öğrenci laboratuvar/klinik/saha uygulamalarından geri kalmamıştır.

Uzaktan eğitim sürecinde ölçme değerlendirme yöntemleri üniversitenin "Uzaktan Eğitim Öğretim Usul ve Esaslarına" yönergesine göre yapılmıştır. Ölçme değerlendirme yöntemleri yönergede geçen "Uzaktan eğitim öğretim usul ve esaslarında ölçme ve değerlendirme; derslerin içeriği, teorik ve uygulama dağılımına göre uygun olan süreç ve sonuç değerlendirme araçları kullanılarak yapılır. Derslerin ara, dönem sonu ve bütünleme sınavlarının ölçme ve değerlendirmesi, ödevlendirme ve/veya sınav şeklinde yapılacak ve değerlendirilecektir. YÖK'ün de önerileri doğrultusunda "etkinlik / proje / ödevlendirme" gibi süreç değerlendirme araçlarına mümkün olduğu ölçüde yer verilmelidir. Ödevlendirmeler, performans ödevi, ürün dosyası (portfolyo), proje, konu özeti, kavram haritaları, akış şemaları vb. araçlar kullanılarak gerçekleştirilebilir" maddesi doğrultusunda planlanmıştır (8). Hemşirelik lisans programında ölçme değerlendirme dersin içeriğine göre çevrimiçi sınavlar, quiz, performans ödevi, derse devam ve katılım, klinik performans, laboratuvar uygulaması, klinik sınav, vaka tartışması ve bakım planları üzerinden yapılmış ve belirli oranlarda katkıları hesaplanarak nota dönüştürülmüştür. Bu süreçte her bir ders için kullanılan ölçme değerlendirme yöntemlerini ve alınan not ağırlıklarını gösteren rehber hazırlanmış ve öğrencilerle paylaşılmıştır.

Süreç boyunca öğrencilerle iletişim kesintisiz devam etmiştir. Yapılan planlamalar, değişiklikler ve süreç yönelik her türlü duyuru fakülte web sayfası, ERUDM (Uzaktan eğitim ders portalı) ve whatsapp öğrenci grupları üzerinden yapılmıştır.

2. Sonuç ve Öneriler

Hemşirelik lisans programımızda pandemi dönemi uzaktan eğitim sürecinde müfredatta yer alan derslerde herhangi bir sınırlandırma, azaltma, başka bir döneme erteleme yapılmadan tamamı aksatılmadan yürütülmüştür. Derslerin teorik bölümleri çevrimiçi/senkron ve asenkron olarak işlenmiştir. Laboratuvar uygulamaları ve klinik / saha uygulamaları ise COVID-19 salgınında alınması gereken önlemlere uyularak yüz yüze yapılmıştır. Pandemi döneminde hemşirelik lisans eğitim programlarında müfredatın aksatılmadan yürütülebileceği görülmüş olup, olası pandemi süreçlerinde gerekli önlemlerin alınması şartı ile eğitimin bu şekilde planlanabileceği söylenebilir.

3. Alana Katkı

Pandemi döneminde hemşirelik lisans eğitim programlarında müfredatın aksatılmadan yürütülmesine örnek olabileceği düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması

Bu makalede herhangi bir nakdi/aynı yardım alınmamıştır. Herhangi bir kişi ve/veya kurum ile ilgili çıkar çatışması yoktur.

Yazarlık Katkısı

Fikir/Kavram: SM; **Tasarım:** SM, ÖC, PTK; **Denetleme:** SM; **Kaynak ve Fon Sağlama:** Yok; **Malzemeler:** Yok; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** SM, ÖC, PTK; **Analiz/Yorum:** SM, ÖC, PTK; **Literatür Taraması:** SM, ÖC, PTK; **Makale Yazımı:** SM, ÖC, PTK; **Eleştirel İnceleme:** SM, ÖC.

Kaynaklar

1. International Council of Nurses. Nursing Definitions, [homepage on the Internet]. [cited 2020 Dec 12]. Available from: <https://www.icn.ch/nursing-policy/nursing-definitions>.
2. YÖK "Doktorluk, Hemşirelik, Ebelik, Diş Hekimliği, Veterinerlik, Eczacılık ve Mimarlık Eğitim Programlarının Asgari Eğitim Koşullarının Belirlenmesine Dair Yönetmelik"2. Bölüm, hemşirelik madde-4. [Internet]. [cited 2020 Dec 12]. Available from: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=11949&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
3. Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (HUÇEP) 2014. [cited 2020 Dec 12]. Available from: https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Ulusal-cekirdek-egitimi-programlari/hemşirelik_cekirdek_egitim_programi.pdf
4. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Özdeğerlendirme Raporu. [homepage on the Internet]. [cited 2020 Dec 12]. Available from: <https://sbf.erciyes.edu.tr/lcerik/Ozdegerlendirme-Raporu/Saglik-Bilimleri-Fakultesi/0/18/132>.
5. Özer M, Suna E. COVID-19 salgını ve eğitim. İçinde: Şeker M, Özer A, Korkur C, editörler. Küresel salgının anatomisi, insan ve toplumun geleceği. Ankara: TÜBA; 2020. ss.175.
6. World Health Organization. Archived: WHO Timeline – COVID-19 [homepage on the Internet]. [cited 2020 Dec 12]. Available from: <https://www.who.int/news/item/27-04-2020-who-timeline---covid-19>
7. Göktaş Y, Yıldırım Z, Yıldırım S. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim fakültelerindeki durumu: dekanların görüşleri. Eğitim ve Bilim. 2008;33(149):30-50.
8. Erciyes Üniversitesi Uzaktan Eğitim Sürecine İlişkin Usul ve Esasları. [homepage on the Internet]. [cited 2020 Dec 20]. Available from: https://www.erciyes.edu.tr/Dosyalar/Yonerge/ERCIYES_UNIVERSITESI_UZAKTAN_EGITIM_ILE_VERILECEK__fsxs.pdf